UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Mitkä ovat vaikeita aiheita yliopistolla?

Puustinen, Mikko; Marjokorpi, Jenni

2023-12-15
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Nuorisotutkimusverkosto
http://hdl.handle.net/10138/568896
Puustinen, M & Marjokorpi, J 2023, 'Mitkä ovat vaikeita aiheita yliopistolla?', Yhteiskuntapolitiikka, Vuosikerta. 88 (2023), Nro 5-6, Sivut 13. < https://www.julkari.fi/handle/10024/147932 >

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Mitkä ovat vaikeita aiheita yliopistolla?

MIKKO PUUSTINEN & JENNI MARJOKORPI

Länsimaissa on viime vuosina havahduttu keskustelukulttuurin heikentymiseen. Tähän ovat vaikuttaneet yhteiskunnallinen polarisaatio ja muuttuvat käsitykset sallitun kielenkäytön tavoista. Artikkelissa tarkastellaan, millaisia keskustelunaiheita suomalaiset yliopisto-opiskelijat pitävät vaikeina. Yhteiskunnallisesti kiistaa aiheuttavat kysymykset ovat vaikeita myös yliopistolla.

English summary at the end of the article

Johdanto

Demokratian ihanteisiin kuuluu, että yhteisistä asioista keskustellaan erimielisyydestä huolimatta. Demokraattinen yhteiskunta vahvistuu, jos kansalaisilla on mahdollisuus kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, keskustella tietoon perustuen ja rakentaa yhteiskuntaa yhdessä (Alhanen 2016; Eskelinen 2019). Tällaista keskustelua vaikeuttaa affektiivinen eli sosiaalisiin identiteetteihin kytkeytyvä polarisaatio, joka näyttää lisääntyneen Suomessa (Isotalo ym. 2021). Kehityksen taustalla voi nähdä ainakin sosiaalisen median vaikutuksen, sosiokulttuuristen tekijöiden korostumisen politiikassa sosioekonomisten tekijöiden sijaan, sukupolvien välisen eron sekä identiteettien politisoitumisen (esim. Saarinen 2022).

Sosiokulttuurisesti polarisoivat aiheet ovat usein identiteetteihin kytkeytyviä ja leimaaville tulkinnoille alttiita (Saarinen 2022), minkä vuoksi niistä ei ole helppoa keskustella. Tällaisia aiheita kutsumme vaikeiksi aiheiksi. Monet vaikeat aiheet ovat myös kiistanalaisia eli ”aiheita, jotka herättävät voimakkaita tunteita ja jakavat mielipiteitä yhteisöjen sisällä ja yhteiskunnassa” (Euroopan neuvosto 2017, 9). Kiistanalaiset aiheet ovat kontekstisidonnaisia: esimerkiksi Italiassa kiistoja aiheuttanut krusifiksien pito koulujen seinillä ei ole noussut Suomessa tunteikkaaksi kiistakapulaksi.

Yhdysvalloissa on viime vuosina todistettu keskustelukulttuurin tulehtumista, jossa halu kuunnella erimielisiä on romahtanut (esim. Pew Research Center 2022). Ilmiön ytimessä ovat olleet yliopistokampukset; havainnot paitsi Yhdysvalloista (esim. Lukianoff & Haidt 2018) myös esimerkiksi Saksasta (Revers & Traunmüller 2019) ja Uudesta-Seelannista (Halberstadt ym. 2022) kertovat, että yhteiskunnallisen ilmapiirin jakautuminen rajoittaa aiheita, joita opetustilanteissa voidaan käsitellä. Yhtäältä keskustelun rajoja koskevissa kiistoissa on peräänkuulutettu turvallisia tiloja eli keskustelukulttuuria, jossa puheenaiheita ja kielenkäyttöä säännellään osallistujien emotionaalisen hyvinvoinnin varmistamiseksi (Flensner & Von der Lippe 2019). Toisenlaista näkökulmaa edustavat Chicagon yliopiston (2022) periaatteiden kaltaiset kannanotot, joissa nostetaan esiin yliopiston tehtävä totuuden etsijänä ja kriittisten ajattelutaitojen opettajana. Tällöin myös inhottavilta ja moraalitajun vastaisilta tuntuvia näkökulmia pitäisi käsitellä, jotta opiskelijat oppisivat argumentoimaan niitä vastaan. Kritiikittömän ajattelun ja tiedollis-moraalisen relativismin on nähty, muun muassa Hannah Arendtin (2013) ajattelua seuraten, toimivan jopa totalitarismin esiasteena.

Tässä tutkimuksessa pyrimme tarkentamaan käsitystä vaikeista aiheista suomalaisessa yliopistossa. Kysymme, mitkä aiheet ovat vaikeita yliopis-

Tutkimus on saanut rahoitusta Helsingin yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteelliseltä instituutilta (HSSH). Kiitämme professori Liisa Tainiota, professori Jukka Rantalaa ja dosentti Janne Sänttiä heidän panoksestaan aineistonkeruun suunnittelussa.

to-opiskelijoiden opetustilanteissa käymissä keskusteluissa? Tarkastelemme myös, miten opiskelijoiden kokemukset eri aiheiden vaikeudesta kytkeytyvät heidän raportoimiinsa poliittisiin näkemyksiin ja muihin taustatietoihin. Analyysiamme kehystävät demokratian ja yhteiskunnallisen keskustelun näkökulmat.

Suojelemisen dilemma ja keskustelun vaikeus

Yliopistoja sitoo lainsäädäntö, joka kieltää kaikenlaisen syrjinnän iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Yhdenvertaisuuslaki 2014, 8 §) sekä velvoittaa edistämään yhdenvertaisuutta (6 §). Lainsäädäntö ja muut normit määrittävät myös kielenkäytön rajoja. Kasvatusalan ammattieettisenä lähtökohtana voidaan lisäksi pitää, että koulutuksen on suuntauduttava sen osallistujien parhaaksi, eikä heille saa tuottaa vahinkoa. Tästä seuraa dilemma: tulisiko asettaa etusijalle opiskelijoiden psykologinen turvallisuudentunne ja henkilökohtaisista kokemuksista kumpuavat haasteet vai toimitaanko heidän parhaakseen, kun painotetaan ajattelu- ja argumentaatiotaitojen sekä sietokyvyn kehittymistä vaikeitakin aiheita käsittelemällä?

Opiskelijoiden turvallisuudentunnetta painottaen on korostettu, että opetuksessa tulisi välttää aiheuttamasta vahinkoa tai stressiä esimerkiksi järkyttävää aineistoa varoituksetta esittämällä (esim. Davidson 2017). Tavoitteena on ollut suojella haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä sekä viestiä heidän hyvinvoinnistaan välittämistä (Kyrölä 2019). Taustalla on nähtävissä Herbert Marcusen (2011) ajatus sortavasta suvaitsevaisuudesta, eli että vähemmistöjä sortavia näkemyksiä suvaitsemalla osallistuu itse heidän sortamiseensa. Järkyttävän materiaalin esittämistä voidaan esimerkiksi pohjustaa sisältövaroituksilla (trigger/content warnings) (Wight 2021; Winchatz ym. 2022). Toisaalta tutkimuksissa on esitetty, että vaikeiden aiheiden välttely voi pitkittää traumaperäisen stressihäiriön ilmenemistä ja sisältövaroitukset voivat lisätä ahdistusta myös niillä opiskelijoilla, joilla ei ole traumataustaa (Bellet ym. 2020; Boysen, 2017).

Myös tiedeyhteisön sisällä on ilmennyt keskustelua rajaavia aloitteita, kuten vetoomukset poistaa kiistanalaisesti kolonialismin myönteisiä puolia reflektoinut artikkeli (ks. Flaherty 2017) sekä transrotuisuuden mahdollisuutta pohtinut feministisen filosofian journaalissa ilmestynyt artikkeli (Bermudez 2017). Colin Wightin (2021) mukaan voimakkaista reaktioista on vastuussa pieni vähemmistö yliopistoväestä, mutta niillä voi olla huomattavia seurauksia yliopistoyhteisöön haluun keskustella ja tutkia vapaasti. Näkemyserot ovat toisinaan johtaneet pyrkimyksiin estää eri mieltä olevien oikeus esittää näkemyksiään. Greg Lukianoff ja Jonathan Haidt (2018) kuvaavat vuoden 2016 presidentinvaalien jälkeistä kiihtynyttä kehitystä Yhdysvalloissa. Eräässä tapauksessa yliopisto-opiskelijat saivat erotettua arvoliberaalin mutta kriittisiä kehitysehdotuksia yliopiston antirasistisen tapahtuman suhteen esittäneen professorin (mt., 114–119), ja esimerkiksi Berkeleyn yliopistossa opiskelijat mellakoivat vaihtoehto-oikeistoa edustaneen puhujan esiintymisen estämiseksi (mt., 81–84). Britanniassa kuohuntaa on herättänyt erityisesti transsukupuolisuus (Fazackerley 2020). Suomessakin on uutisoitu filosofian professori Kathleen Stockista, joka painostettiin eroamaan hänen biologisen ja koetun sukupuolen välistä suhdetta käsittelevien näkemystensä vuoksi (Adams 2021).

Amy Luskin ja Adam Weinbergin (1994) mukaan keskustelun vaikeuteen korkeakoulukontekstissa vaikuttavat opiskelijoiden keskinäiset suhteet, opettajan valta-asema ja siihen liittyvät mahdollisuudet esittää opettajan näkemyksestä poikkeavia ajatuksia sekä äänen politiikka (politics of voice), joka tarkoittaa vallitsevassa asemassa olevien parempia mahdollisuuksia tuoda julki ajatuksiaan. Kun Lusk ja Weinberg tunnistivat yliopistokontekstissa parhaimmassa keskusteluasemassa oleviksi valkoiset, heteroseksuaaliset ja keskiluokkataustaiset miehet, Lukianoffin ja Haidtin (2018, 108–113; 126–132) mukaan 2010-luvulla oli viitteitä siitä, että erityisesti oikeistoon kuuluvat kokevat yliopistot vasemmistoon kallistuviksi, mikä voi selittää kampusilmapiirin kärjistymistä. Voikin olla, että murrokset äänen politiikassa ovat muuttaneet suhtautumista yliopistoon ja tieteeseen.

Yhdysvalloissa tilanne on johtanut siihen, että suuri osa yliopisto-opiskelijoista kokee itsesensuuripainetta ja arvioi, etteivät opettajatkaan uskalla käsitellä kiistanalaisia teemoja niin laajasti kuin olisi ajattelun kehittymisen näkökulmas-

ta suotavaa (Zhou & Zhou 2022). Yliopistojen keskusteluilmapiiri näyttää heikentyneen ainakin vuosien 2019 ja 2021 välillä (Knight Foundation-Ipsos 2022; Zhou & Zhou 2022): kun vuonna 2019 vastaajista 55 prosenttia sanoi, että yliopistossa vallitseva ilmapiiri estää heitä sanomasta joitakin asioita, vuonna 2021 luku oli 64 prosenttia (Zhou & Zhou 2022). Steven Zhoun ja Nicole Barbaron (2023) tuoreessa selvityksessä havaittiin kuitenkin kehityksen tasaantumista.

Yleisellä tasolla Suomen on ajateltu olevan Yhdysvaltoihin nähden niin erilainen yhteiskunta, että on epäselvää, voiko vastaavaa kehitystä tapahtua täällä, saati että se olisi jo käynnissä (ks. Saarinen 2022). Toisaalta myös Suomessa on raportoitu samankaltaisista ilmiöistä. Esimerkiksi kouluopetuksen poliittinen puolueettomuus pyrittiin tietoisesti kyseenalaistamaan, kun Perussuomalainen Nuoriso julkaisi pyynnön raportoida emopuolueeseensa kielteisesti suhtautuvista opettajista (Puustinen & Rantala 2023). Yliopistoon liittyen on puolestaan ruodittu muun muassa sitä, voidaanko rasismin tai misogynian kaltaisia, nykyisin ihmisoikeusloukkauksiksi miellettäviä aiheita normaalina pitävää materiaalia, kuten Shakespearen klassikkotekstejä, osoittaa opiskelijoille pakolliseksi luettavaksi (ks. esim. Rämö 2020) sekä sitä, toisintaako Afrikan tähti -pelin nappuloiksi pukeutuminen opetuksen ulkopuolisissa aktiviteeteissa kolonialistisia valtarakenteita haitallisella tavalla (Puhakka & Taavetti 2022). Myös etnisyyksiin liittyvät sanavalinnat ovat herättäneet keskustelua ainakin opettajien ja tutkijoiden keskuudessa: voiko opettaja toistaa tieteenalaansa liittyvässä aineistossa esiintyvän rasistisen ilmaisun (Winchatz ym. 2022)? Mediassa on puolestaan kerrottu tapauksesta, jossa opiskelijat keskeyttivät mielenosoituksellaan luennolla olleen vierailijan, jonka he mielsivät edustavan ei-suotavaa arvomaailmaa (Parikka 2022).

Suojeleva ajattelutapa voi kuitenkin olla ongelmallinen sekä koulutuksen että yhteiskunnan näkökulmasta (Lukianoff & Haidt 2018). Wightin (2021) mukaan opiskelijoille tehdään karhunpalvelus, jos heitä ohjataan kuvittelemaan, että älyllinen pohdinta ei haasta heidän omia ajatuksiaan. Tieteellisen ajattelun kehittymiseen kuuluu omien ennakko-oletusten koettelu, argumentoinnin harjoittelu ja asiakritiikin erottaminen henkilökohtaisuuksista (esim. Haaparanta & Niiniluoto 2016). Siksi opiskelijoiden tulisi nimenomaan tulla haastetuiksi ja päästä kohtaamaan vaihtoehtoisia ajattelutapoja.

Erimielisyys, demokratia ja koulutus

Erimielisyys ja keskenään ristiriitaisten näkemysten välinen kamppailu on olennainen osa demokratiaa. Kansalaisten on voitava olla eri mieltä keskenään ja tarvittaessa arvostella poliittisia päättäjiä (Saarinen 2022, 165–169). Erimielisyys ja terve kriittisyys ovat myös eri koulutusasteilla tapahtuvan demokratiakasvatuksen lähtökohtia. Tutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä siitä, miten erimielisyyksiä tulisi teoreettisesti ja kasvatuksellisesti lähestyä. Keskustelua on käyty muun muassa siitä, tulisiko demokratiakasvatuksen lähtökohdaksi ottaa deliberatiivinen demokratiakäsitys, jonka tavoitteena on saavuttaa jonkinlainen konsensus, vai agonistinen ajattelutapa, jonka mukaan poliittinen vastakkainasettelu on miltei yhteiskunnallisen keskustelun elinehto. Suomessa on perinteisesti painotettu deliberatiivisuutta. (Helkala & Tomperi 2021.)

Konsensuslähtöisyyttä on kritisoitu siitä, että se häivyttää poliittisiin prosesseihin kytkeytyvät tunteet, erottaa demokratian ”politiikasta” – eli erimielisyydestä – ja estää järjestelmän itsensä kyseenalaistamisen (Mouffe 2005; Ruitenberg 2009). Jos taas asettuu erimielisyyttä tukevalle kannalle, ei silti ole yksiselitteistä, mihin keskustelun normatiiviset rajat tulisi asettaa. Samaan aikaan, kun demokratian tavoitteena on olla mahdollisimman inklusiivinen järjestelmä, joka mahdollistaa mahdollisimman laajan osallistumisen, on demokratian rajattava pois sellaisia vaatimuksia, jotka uhkaavat kaikkein keskeisimpiä demokraattisia arvoja (Leiviskä 2021). Näin esimerkiksi totalitaariset ja autoritaariset tavoitteet sekä vain yhtä sallittua uskonnollista, poliittista tai muuta vakaumusta vaativat ideologiat rajautuisivat pois demokratian kentältä (esim. Habermas 1998, 224; Rawls 2005, 442). Annina Leiviskä (2021) havainnollistaa rajanvedon vaikeutta pohtimalla, että yhtäältä on tarpeen keskustella, voiko politiikassa puolustaa epädemokraattisia arvoja, mutta toisaalta liian pitkälle viety sensuuri ja sananvapauden rajoittaminen ovat nekin demokratian perusidean vastaisia.

Perusopetuksessa ja toisella asteella tämä ristiriita pystytään ainakin jossain määrin sivuuttamaan siten, että opetussuunnitelmissa määritellään arvopohja, jota rikkovia näkemyksiä tai toimia ei tarvitse sallia (Helkala & Tomperi 2021; Puustinen & Rantala 2023). Korkeakoulutuksessa tilanne on kompleksisempi. Vaikka opetusta oh-

jaavat lait ja muut normit antavat varsin selkeitä ohjeita yhdenvertaisuudesta ja vetävät rajoja loukkaavalle kielenkäytölle, ei näistä voi vetää yksiselitteisiä ohjenuoria opetustilanteisiin, sillä tieteenalojen perinteet, tutkimusaiheet ja tiedonmuodot eroavat.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tarkastella kattavasti edellä mainittuja kysymyksiä. Pohdimme kuitenkin lyhyesti yhteiskunnallisia utopioita ja dialogia keinona välttää affektiivisuuden vahvistamista. Utooppisen ajattelun tavoitteena on irrottautua sen hetkisestä kontekstista, kuten yhteiskunnasta, suuntautua tuntemattomaan ja avata mahdollisuuksia ajatella toisin. Tällaisen ajattelun on kuitenkin katsottu jääneen Suomessa ja länsimaissa sivurooliin ja politiikasta tulleen hallinnointia ja lyhytjänteistä reagoimista. (Eskelinen 2019; Salmenniemi ym. 2022.)

Utooppisuus ei tähtää samanmielisyyteen, vaan pyrkii nostamaan esille erilaisia mahdollisuuksia sekä pohtimaan näiden mahdollisuuksien mahdollisuuksia ja rajoitteita (Salmenniemi ym. 2022). Tällainen tilanne syntyy dialogissa, jossa ihmiset tutkivat yhdessä, millaisia merkityksiä he antavat yhdessä käsiteltäville asioille, ja oppivat toisiltaan (Alhanen 2016, 11, 13). Kai Alhanen (2016, 11–14, 37) argumentoi tällaisen dialogin lisäävän ymmärrystä maailmasta, toisista ja itsestä, vahvistavan ihmisten välistä luottamusta ja olevan luova tapa kehitellä uusia ideoita. Onnistuakseen tämä edellyttää vuoropuhelua, jossa keskustelijat ovat keskenään tasa-arvoisia ja kunnioittavat toisiaan. Toisena edellytyksenä voidaan pitää leimaamisen välttämistä: keskustelussa tulisi osata tarkastella ajatusta erillään sen esittäjän sosiaalisista identiteeteistä.

Ihmiskunnan historian myyttejä erityisesti eriarvoisuuden ja autoritaarisuuden osalta purkamaan pyrkineet David Graeber ja David Wengrow (2022) argumentoivat, että ihmisillä on kautta historian ollut tapana saavuttaa tietoisuus itsestään poliittisena toimijana erityisesti väittely- ja keskustelutilanteissa. Dialogisesta kirjoittamistavasta on kuitenkin luovuttu länsimaisessa filosofiassa. Dialogin merkityksen väheneminen ja toisaalta mustavalkoisen hyvä–paha-dikotomian omaksuminen näyttävät yhdistyvän siinä 2020-luvun polarisoituneissa yhteiskunnissa nähtävässä käsityksessä, jonka mukaan poliittinen erimielisyys on todennäköisesti pahaa ja vaarallista (Lukianoff & Haidt 2018). Graeber ja Wengrow kuitenkin toteavat, että skeptisismiä ja toisinajattelua on todennäköisesti esiintynyt kaikissa ihmisyhteisöissä; keskeisin vaihtelu on siinä, miten erimielisyyteen suhtaudutaan.

Moni nykyään tärkeänä pidettävä yhteiskunnallinen muutos, kuten orjuuden kieltäminen tai naisten äänioikeus, on saanut alkunsa erimielisyydestä ja vaatinut pitkäaikaisia kamppailuja. Siksi on tärkeää pohtia suhtautumista erimielisyyteen niin opetustilanteissa kuin laajemmin koko yhteiskunnassa. Vaikka koulutus ei yksin voi ratkaista demokratian ongelmia (esim. Biesta 2006), sen rooli on keskeinen kansalaiseksi kasvamisessa – siinä, millaiseen keskustelukulttuuriin opiskelijat sosiaalistuvat, millaista tietoa he saavat ja miten he osaavat arvioida informaation luotettavuutta. Demokratian näkökulmasta keskusteluaiheen ei tulisi olla vaikea vain siksi, että siitä ollaan eri mieltä, eikä eri mieltä olevia tulisi nähdä moraalisina vihollisina, vaan mahdollisuutena kehittää omaa ajattelua (Ruitenberg 2009).

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto koostuu Helsingin yliopiston opiskelijoiden keväällä 2022 antamista vastauksista verkkokyselyyn, johon kutsuttiin vastaamaan kaikkia opiskelijoita opiskelijarekisteriin pohjautuvien tiedekuntien sähköpostilistojen, Instagramissa ja yliopiston Opiskelu-palvelussa julkaistujen ilmoitusten sekä ainejärjestöjen tiedotuskanavien kautta. Tätä ennen lomaketta oli esitestattu. Vastaamisaikaa ensimmäisestä kaikille opiskelijoille lähetetystä kutsuviestistä kyselyn sulkeutumiseen oli noin kuusi viikkoa. Kyselyyn vastasi määräajassa 210 opiskelijaa eli vajaa prosentti yliopiston opiskelijamäärästä. Vastaajia saatiin kaikista tiedekunnista (ks. Marjokorpi & Puustinen julkaisuprosessissa).

Kysely pohjautuu Yhdysvalloissa vuonna 2015 perustetun Heterodox Academy -nimisen (jatkossa HxA) akateemispohjaisen kansalaisjärjestön laatimaan Campus Expression Survey -kyselyyn (Stevens ym. 2017), joka on vapaasti saatavilla järjestön verkkosivuilla. Järjestö kertoo missiokseen yliopistollisen tutkimuksen ja koulutuksen laadun parantamisen edistämällä tutkimuksen vapautta, näkökulmadiversiteettiä ja rakentavaa erimielisyyttä. Puoluepoliittisesti järjestö on sitoutumaton, joskin yksi sen keskushenkilöistä, sosiaalipsykologi Jonathan Haidt, kertoo olevansa poliittinen sentristi ja äänestäneensä aina demokraatte-

ja (Lukianoff & Haidt 2018, 216). Järjestöllä on verkkosivujensa mukaan yli 5 000 jäsentä eri yliopistoista, tieteenaloilta ja maista. Emme ole itse järjestön jäseniä.

Kyselypohjaa tai osia siitä on aiemmin käytetty HxA:n omissa tutkimuksissa (esim. Zhou & Zhou 2022; Zhou & Barbaro 2023) sekä ainakin Uudessa-Seelannissa (Halberstadt ym. 2022) ja Saksassa (Revers & Traunmüller 2020). Omaa tutkimustamme varten muokkasimme kyselypohjaa jonkin verran kontekstiimme ja tutkimustehtäväämme sopivammaksi sekä käänsimme sen suomeksi ja ruotsiksi. Tähän työhön osallistui myös muita tutkimusyhteisömme jäseniä. Esimerkiksi käytimme englanninkieliselle race-sanalle käännöstä etniset taustat, jonka olemme mieltäneet suomalaisessa nykykeskustelussa neutraalimmaksi. Englanninkielinen versiomme noudatteli pitkälle alkuperäisen kyselyn sanamuotoja. Kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että kysymykset ja vastausvaihtoehdot olivat kaikilla kolmella kielellä ymmärrettävissä mahdollisimman samalla tavalla. Vastauksista 94 prosenttia oli suomenkielisiä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kyselyn ensimmäistä osiota, jossa opiskelijoita pyydettiin kuvittelemaan itsensä 20–30 opiskelijan opetustilanteeseen. Tämän jälkeen heiltä kysyttiin neliportaisella asteikolla (erittäin/melko helpolta, melko/erittäin hankalalta), miltä tuntuisi puheenvuoron käyttäminen keskustelussa, jonka aiheena on sukupuoli, politiikka, etniset taustat, uskonto tai seksuaalinen suuntautuminen. Aiheet olivat samat kuin alkuperäisessä yhdysvaltalaiskyselyssä. Pidimme niitä riittävän relevantteina myös suomalaisessa kontekstissa (ks. esim. Saarinen 2022, 104). Asteikossa ei ollut neutraalia vaihtoehtoa. Jos oman mielipiteen esittäminen jostain asiasta tuntuu neutraalilta, voi ajatella sen olevan silloin melko tai jopa erittäin helppoa. Monivalintaosion jälkeen vastaajilta kysyttiin avoimella kysymyksellä: ”Puuttuuko listasta aiheita, joista olisi vaikea keskustella opetustilanteessa? Mitä?”

Kysyimme opiskelijoilta taustatietoja (esim. poliittinen kanta, tiedekunta, ikäryhmä) hahmottaaksemme niiden vaikutuksen vaikeuden kokemukseen. Taustatietokysymykset olivat etupäässä monivalintakysymyksiä, joihin kuului avoin kenttä lisätietoja ja tarkempaa itsemäärittelyä varten. Monivalintakysymyksissä oli vain yksi mahdollinen vastausvaihtoehto lukuun ottamatta poliittista kantaa, jossa oli mahdollisuus valita useampia vaihtoehtoja. Tähän päädyimme siksi, että annetut vaihtoehdot eivät ole toisensa poissulkevia (esim. vasemmistolainen voi olla arvoliberaali tai -konservatiivi tai oikeistolainen myös vihreä, jolla emme viittaa puolueeseen) ja pyrimme tarkastelemaan poliittisten näkemysten vaikutusta sitoutumatta tämänhetkiseen puoluekenttään. Kysyimme neliportaisella asteikolla (ei lainkaan / ei kovin / jokseenkin / hyvin tärkeä, en osaa sanoa), kuinka tärkeänä vastaajat pitävät poliittista kantaansa, uskonnollista katsomustaan ja etnistä taustaansa identiteettinsä kannalta. Taustatieto-osion pohjalta havaittiin, että mikään tietty poliittinen orientaatio ei merkittävästi painottunut opiskelijoiden vastauksissa (ks. tarkemmin Marjokorpi & Puustinen julkaisutuotannossa).

Tarkastelemme vastauksia monimenetelmäisesti. Kuvailemme monivalintakysymysten tuloksia numeerisesti ja teemme tilastollisia vertailuja vastausten ja vastaajien taustatekijöiden välillä. Käytämme parametrittomia analyysimenetelmiä, koska riippuvat muuttujat eivät ole täysin normaalisti jakautuneita. Tarkastelemme sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen, uskonnollisen katsomuksen yhteyksiä aiheiden kokemiseen vaikeaksi Kruskall-Wallisin ja Dunnin post hoc -testeillä Bonferroni-korjausta käyttäen. Vertailemme U-testillä suomalaistaustaisten opiskelijoiden vastauksia muita etnisiä taustoja raportoineisiin, joita tarkastelemme yhtenä ryhmänä. Poliittisten kantojen osalta vertailemme U-testillä kunkin poliittisen raportoineita niihin, jotka eivät edustaneet kyseistä kantaa.

Avoimet vastaukset (69 kappaletta; 33 % vastaajista) analysoimme aineistolähtöisellä sisällönanalyysilla. Toinen tutkija abstrahoi vastauksista teemat ja teki niiden pohjalta alustavan luokittelun, johon kuului kuusi luokkaa sekä luokittelemattomien ryhmä. Tämän jälkeen tarkastelimme luokkia yhdessä pitäytyen kuudessa luokassa mutta muuttaen hieman luokitteluperusteita. Analyysin seuraavassa vaiheessa kumpikin tutkija luokitteli vastaukset itsenäisesti edellisessä vaiheessa sovittujen kategorioiden pohjalta. Näiden luokittelujen yhteneväisyys oli 84 prosenttia, mitä pidetään yleisesti riittävänä (Boyatzis 1998). Analyysin viimeisessä vaiheessa päätimme lopullisista luokitteluista. Kategorioiden määrää ei muutettu.

Mitkä aiheet ovat vaikeita?

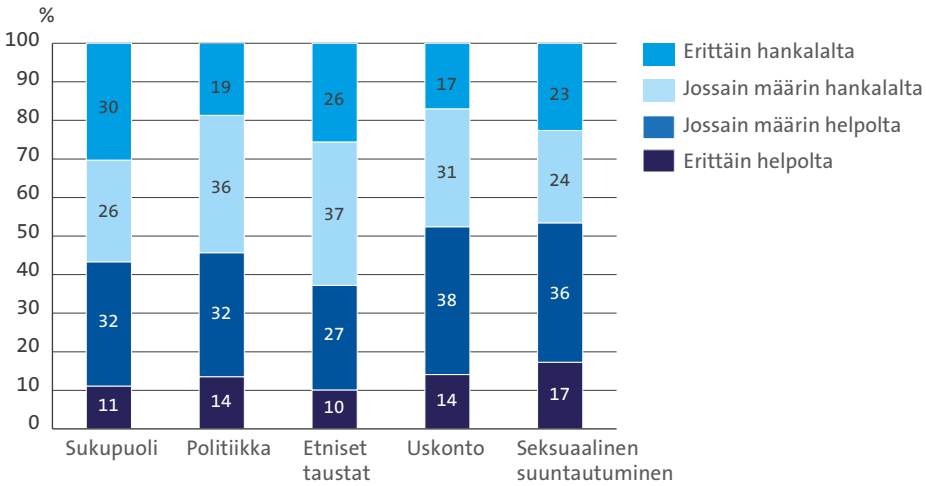
Tässä luvussa käsittelemme opiskelijoiden arvioita siitä, kuinka helppoa tai vaikeaa olisi keskustella sukupuolesta, politiikasta, etnisistä taustoista, uskonnosta tai seksuaalisesta suuntautumisesta yliopiston opetustilanteessa. Annetuista viidestä aiheesta vaikeimmaksi nousi koko aineiston tasolla etninen tausta, josta olisi 63 prosentin mielestä melko tai erittäin hankalaa keskustella (kuvio 1). Yli puolet vastaajista piti myös sukupuolta (57 %) ja politiikkaa (54 %) vaikeina aiheina. Seksuaalinen suuntautuminen (47 %) ja uskonto (48 %) eivät nekään näyttäytyneet yksiselitteisesti helppoina keskustelunaiheina, vaan niistä puhumista epäröisi lähes puolet vastaajista.

Vastausten limittymistä eri aiheiden kohdalla tarkastelimme kerroksittaisen ristiintaulukoinnin avulla. Vastaajista 18 prosenttia arvioi, että kaikista viidestä mainitusta aiheesta olisi erittäin tai jossain määrin helppoa keskustella. Vain hieman useampi (21 %) koki kaikki viisi aihetta erittäin tai jossain määrin hankaliksi. Molemmissa ääripäissä oli pieni joukko vastaajia: 5,2 prosenttia vastaajista arvioi, että kaikista aiheista keskustelu olisi erittäin helppoa, ja yhtä moni, että se olisi erittäin hankalaa.

Kaikki vaikeat aiheet korreloivat keskenään positiivisesti: jos opiskelija koki vaikeaksi jostakin aiheesta keskustelun, hän todennäköisesti koki niin myös muiden annettujen aiheiden kohdalla (taulukko 1). Korrelaatio oli voimakkain sukupuolta ja etnisiä taustoja koskevissa keskusteluissa. Heikoin yhteys oli uskonnon ja seksuaalisen suuntautumisen kokemisella vaikeiksi aiheiksi.

Korrelaatiomatriisissa esitetään myös uskonnollisen katsomuksen, etnisen taustan ja poliittisen kannan tärkeys identiteetille ja niiden yhteys eri aiheiden vaikeaksi kokemiseen. Muunsimme neliportaisen asteikon numeeriseen muotoon (1 = ei lainkaan tärkeä … 4 = hyvin tärkeä). Kaikkien kolmen muuttujan tyyppiarvo oli aineistossa 3 (jokseenkin tärkeä). Poliittinen kanta osoittautui eniten identiteettejä määritteleväksi tekijäksi: se oli hyvin tai jokseenkin tärkeä 58 prosentille vastaajista (ka. 2,6; kh. 0,9). Etnisen taustan määritti identiteettinsä kannalta hyvin tai jokseenkin tärkeäksi 51 prosenttia (ka. 2,5; kh.1,0) ja uskonnon 49 prosenttia (ka. 2,4, kh. 1,1) vastaajista. Jos poliittisen kannan merkitys identiteetille voidaan tulkita poliittiseksi aktiivisuudeksi (ainakin mielipiteenmuodostamisessa), poliittinen aktiivisuus kytkeytyi siihen, että keskustelu tuntuu helpommalta. Aineistossa ilmeni pieni mutta tilastollisesti merkitsevä positiivinen yhteys etnisen taustan tärkeyden ja etnisistä taustoista keskustelun vaikeaksi kokemisen välillä. Uskonnon merkityksellä identiteetille (uskonnollisuudella) ei ollut aineistossa lainkaan yhteyksiä keskusteluhalukkuuteen annetuista viidestä aiheesta, ei edes uskontoon liittyen.

Seuraavaksi tarkastelimme vastauksia suhteessa taustatietoihin Kruskall-Wallisin ja Dunnin testeillä Bonferroni-korjausta käyttäen. Aiheen koetun vaikeuden keskiarvot laskettiin muuttamalla kuviossa 1 esitetyt neljä vastausvaihtoehtoa numeerisiksi (1 = erittäin helpolta… 4 = erittäin hankalalta). Analyysien tulokset on koottu taulukkoon 2, jossa esitämme eri ryhmiin kuuluvien vastaajien keskiarvot (M) ja keskihajonnat (SD) sekä merkitsemme asteriskein, mitkä taustatekijät tuottivat tilastollisesti merkitseviä eroja.

Kuvio 1. Opiskelijoiden arviot eri aiheista keskustelun hankaluudesta tai helppoudesta.

Taulukko 1. Korrelaatiomatriisi eri aiheiden kokemisesta vaikeaksi sekä katsomuksen, etnisen taustan ja poliittisen kannan merkityksestä identiteetille

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Vaikea aihe: sukupuoli							
2. Vaikea aihe: politiikka	,580**						
3. Vaikea aihe: etniset taustat	,651**	,504**					
4. Vaikea aihe: uskonto	,519**	,534**	,516**				
5. Vaikea aihe: seksuaalinen suuntautuminen	,572**	,344**	,475**	,405**			
6. Uskonnollisen katsomuksen tärkeys identiteetille	0,118	0,091	0,027	0,034	0,038		
7. Etnisen taustan tärkeys identiteetille	0,041	0,09	,153*	0,132	0,115	,207**	
8. Poliittisen kannan tärkeys identiteetille	–0,105	–,154*	–,161*	–0,108	–,176*	0,095	0,096

** p < 0,01, * p < 0,05

Taulukko 2. Kenelle aiheet ovat vaikeita? Valmiiksi annettujen aiheiden vaikeus eri vastaajaryhmillä asteikolla 1 = erittäin helppo ... 4 = erittäin hankala sekä ryhmien välisten erojen tilastolliset merkitsevyydet pareittaisissa vertailuissa

Keskusteluaihe		Sukupuoli		Politiikka		Etniset taustat		Uskonto		Seksuaalinen suuntautuminen	
Vastaajaryhmä	**N**	**M**	**SD**	**M**	**SD**	**M**	**SD**	**M**	**SD**	**M**	**SD**
Sukupuoli											
Mies	72	2,93*	1,08	2,61	1,06	2,87	0,99	2,41	1,06	2,72*	1,12
Muu	12	2,67	0,99	2,17	0,94	2,83	0,58	2,17	0,94	2*	1,04
Nainen	109	2,64*	0,97	2,67	0,88	2,72	0,96	2,6	0,86	2,47	0,94
En halua sanoa sukupuolta	12	2,83	0,94	2,25	0,62	2,75	0,97	2,33	0,65	2,42	1,08
Seksuaalinen suuntautuminen											
Aseksuaali	10	2,8	1,03	2,7	0,68	2,9	0,74	2,6	0,84	2,5	0,85
Biseksuaali	33	2,67	0,92	2,67	0,96	2,67	0,99	2,3	0,98	1,94***a	0,86
Heteroseksuaali	127	2,72	1,06	2,55	0,97	2,71	0,96	2,53	0,97	2,65***a	1,02
Homoseksuaali	15	2,93	0,88	2,47	0,83	2,93	0,83	2,5	0,86	2,8**b	1,01
Sukujuuret											
Suomessa	183	2,75	0,99	2,58	0,94	2,79	0,92	2,46*	0,95	2,49	1,01
Muualla	25	2,8	1,12	2,72	0,94	2,76	1,13	2,84*	0,8	2,72	1,14
Uskonnollinen katsomus											
Agnostikko	43	2,93	1,06	2,58	1,05	2,88	0,91	2,51	0,91	2,56	1,03
Ateisti	59	2,54	0,88	2,41**	0,89	2,76	0,92	2,28**a	0,82	2,39	0,83
En osaa sanoa	18	2,89	0,9	2,67	0,77	2,78	0,88	2,61	0,78	2,5	1,04
Kristitty	62	2,92	1,03	2,85**	0,87	2,81	0,97	2,74**a, *b	1,02	2,71	1,12
Muu katsomus	17	2,41	1,12	2,18	1,02	2,47	1,07	2*b	0,94	2,53	1,18
Kaikki vastaajat	208	2,76	1,01	2,6	0,94	2,78	0,94	2,5	0,94	2,52	1,03

Huom. Asteriskit kuvaavat ryhmän keskiarvon eron tilastollista merkitsevyyttä verrattuna toisen ryhmän opiskelijoiden keskiarvoon parittaisten vertailujen perusteella: *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05. Taulukossa raportoidaan vain ryhmät, joissa on enemmän kuin 10 vastaajaa. ”Sukujuuret muualla” [kuin Suomessa] -ryhmään kuuluvat opiskelijat raportoivat sukujuurtensa olevan esimerkiksi muissa Pohjoismaissa, Virossa, Venäjällä, muualla Euroopassa, Aasiassa sekä Etelä- tai Väli-Amerikassa.

Taulukko 3. Kenelle aiheet ovat vaikeita? Valmiiksi annettujen aiheiden vaikeus eri poliittisten näkemysten edustajilla asteikolla 1 = erittäin helppo ... 4 = erittäin hankala

Keskusteluaihe		Sukupuoli		Politiikka		Etniset taustat		Uskonto		Seksuaalinen suuntautuminen	
Poliittinen kanta	N	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Oikeistolainen	41	3,17**	0,89	2,95**	0,92	3,15**	0,94	2,56	1,05	2,73	1,12
Vasemmistolainen	76	2,49**	0,89	2,33**	0,87	2,67	0,89	2,36	0,86	2,29*	0,94
Poliittista keskustaa	28	3	1,02	2,68	1,02	2,86	1,08	2,78	1,01	2,79	1,13
Vihreä	60	2,47**	0,93	2,22***	0,89	2,61	0,93	2,25*	0,84	2,32	0,91
Arvoliberaali	79	2,8	0,99	2,47	0,96	2,87	0,95	2,42	0,93	2,41	1,04
Arvokonservatiivi	29	2,9	1,05	2,86	0,95	2,9	0,98	2,59	0,95	2,9*	1,18
En osaa sanoa	25	3,2*	0,87	3,08**	0,81	3,04	0,89	2,92*	0,95	2,84	0,94
Muu poliittinen kanta	19	2,84	1,02	2,79	0,86	2,56	0,78	2,47	0,77	2,37	0,90
Kaikki vastaajat	208	2,76	1,01	2,6	0,94	2,78	0,94	2,5	0,94	2,52	1,03

Ryhmän keskiarvon eron tilastollinen merkitsevyys verrattuna ryhmään kuulumattomien opiskelijoiden keskiarvoon
*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen näyttivät olevan jossain määrin kytköksissä keskustelun koettuun vaikeuteen. Miehet kokivat sukupuolesta keskustelun hieman naisia vaikeammaksi. Miehet kokivat seksuaalisista suuntautumisista keskustelun vaikeammaksi kuin muunsukupuoliset; naisten keskiarvo asettui tälle välille. Seksuaalinen suuntautuminen näyttäytyi vaikeimmalta aiheelta homoseksuaaliksi itsensä asemoiville, kun taas biseksuaaleille se oli selvästi helpompaa. Hetero- ja aseksuaalit sekä muut asettuivat keskiarvoltaan näiden ryhmien välille.

Sukujuurensa ensisijaisesti suomalaisiksi nimenneet kokivat uskonnon keskimäärin helpommaksi aiheeksi kuin muunlaisia sukujuuria raportoineet. Kristityt raportoivat kokevansa uskonnon vaikeampana aiheena verrattuna ateisteihin ja muiden uskontojen edustajiin. Kristityt kokivat politiikan ateisteja vaikeammaksi aiheeksi.

Selvempää hajontaa ilmeni poliittisen kannan ja arvojen mukaan. Taulukossa 3 esitämme ryhmien keskiarvot aiheiden vaikeudesta edellä kuvatulla asteikolla 1–4. Koska poliittista kantaa kysyttäessä opiskelijat saivat valita kaikki heitä kuvaavat vaihtoehdot, vertailimme kunkin poliittisen kannan valinneita kaikkiin niihin, jotka eivät olleet valinneet kyseistä kantaa. Taulukossa asteriskit kuvaavat näiden ryhmien välisen eron tilastollista merkitsevyyttä.

Oikeistolaisiksi itsensä määritelleet kokivat toisiin opiskelijoihin verrattuna vaikeammiksi aiheiksi sukupuolen, politiikan ja etniset taustat. Vasemmistolaiset ja vihreät kokivat näistä aiheista keskustelun muita helpommaksi. Vasemmiston kohdalla ero oli tilastollisesti merkitsevä sukupuolen, politiikan ja seksuaalisen suuntautumisen osalta, kun taas vihreille muihin opiskelijoihin verrattuna helpompia aiheita olivat sukupuoli, politiikka ja uskonto. Poliittiseen keskustaan itsensä sijoittaneiden vastaukset eivät eronneet muiden vastauksista missään aiheessa.

Tilastollisesti merkitseviä eroja ei havaittu arvoliberaaleiksi itsensä luokitelleiden opiskelijoiden ja muiden välillä. Arvokonservatiivit puolestaan kokivat seksuaalisesta suuntautumisesta keskustelun vaikeaksi. Poliittisissa näkemyksissä ja arvoissa ”en osaa sanoa” -vastauksen valinneet opiskelijat kokivat niin ikään keskustelun vaikeaksi sukupuolen, politiikan ja uskonnon aihepiireistä.

Avointen vastausten analyysi

Avoimissa vastauksissa esiintyi sekä ajankohtaiskysymyksiä, kuten koronapandemia, että eettisten debattien vakioaiheita, kuten abortti ja eläinten oikeudet (taulukko 4). Useimmiten mainittiin terveyteen, ikään ja henkilökohtaisin ominaisuuksiin liittyviä teemoja. Mainituin aihe oli mielenterveys, joskin yleensä täsmentämättä, liittyykö hankaluus esimerkiksi omiin mielenterveysongelmiin vai laajemmin yhteiskuntaan. Lisäksi muutama vastaaja viittasi ikään. Nämä aiheet olivat usein yksityisiä, mutta samalla sellaisia, jotka opiskelija mahdollisesti toivoisi otettavan paremmin huomioon.

Taulukko 4. Vaikeiksi mielletyt aiheet opiskelijoiden avoimissa vastauksissa kysymykseen "Puuttuuko listasta aiheita, joista olisi vaikea keskustella opetustilanteessa? Mitä?"

Kategoria	F	%	Esimerkki
Terveys, ikä, henkilökohtaiset ominaisuudet	20	9,5	"Mielenterveysongelmat – mikä aiheuttaa"
			"Iästä ja elämänkokemuksesta puhuminen tuntuu yliopistossa kielletyltä aiheelta ja koetaan häpeällisenä. Nuoruus ja nuorten ongelmat ovat keskiössä."
			"Olen kokenut ja kuullut inhottavaa nimittelyä vanhempia henkilöitä kohtaan sekä henkilökunnalta että opiskelijoilta."
Henkilökohtaiset kokemukset ja tausta (sis. raha, luokka-asema)	14	6,7	"Opiskelijoiden luokkataustat"
			"Vammaiset/vammaisuus. Eräs opiskelija vitsaili aiheella."
			"Lapsuuteen vaikuttavat negatiiviset tekijät, kuten esimerkiksi vanhempien väkivaltaisuus tai alkoholismi"
Politiikka (sis. ilmasto)	14	6,7	"- - Jos on eri mieltä, leimautuu ilmastonmuutosdenialistiksi, venäjämieliseksi, valeuutisiin ja pseudotieteisiin uskovaksi - - ", "Kapitalismi/kolonialismi/valtarakenteet"
Yliopisto-opetus, opettajan toiminta, instituutio	13	6,2	"Opettajien kyky opettaa. Yliopiston tavat, suunnitelmat, strategiat, laatu jne."
			"Tiede itsessään. Voiko esim argumentoida ja esittää kysymyksiä oikeasti luennoitsijan tai sen kavereiden tutkimuksista?"
Vakaumus, arvot, aatteet, uskonto	10	4,8	"Henkilökohtaiset arvot kuten veganismi"
			"Suhtautuminen sotaan tai koronapandemiaan"
Syrjintä	7	3,3	"rasismi ja antisemitismi"
Luokittelemattomat	5	-	"Eos, mutta helppouteen vaikuttaa kurssin aihe, ihmiset, oppiaine jne, todella vaikea sanoa noin yleisesti."

Henkilökohtaisia kokemuksia ja taustaa käsittelevissä vastauksissa mainittiin, ettei esimerkiksi lapsuudenperheen ongelmista tai sosioekonomisesta statuksesta ole helppoa puhua, ja myös nykyhetken perhemuoto tai varallisuus oli joillekin arka aihe. Näiden sekä edellisen kategorian vastausten perusteella vaikeiksi määrittyvät myös sellaiset aiheet, jotka opiskelija kokee häpeällisiksi, leimaaviksi tai toiseuttaviksi.

Vaikka syrjintään liittyvät aiheet voivat kytkeytyä vastaajien henkilökohtaisiin kokemuksiin, erotimme ne omaksi luokakseen. Usein kyse näytti olevan yleisestä, ja mahdollisesti identiteettiin pohjaavasta näkemyksestä. Vastauksissa nousivat esiin rasismi, antisemitismi, sukupuoli-identiteetti ja misandria, eli miehiin kohdistuva viha, jonka olemassaoloa yksi vastaaja koki vähäteltävän.

Politiikkaa koskeneiden vastausten kirjo oli laaja: esimerkiksi ilmastonmuutos, maahanmuutto, eläinten oikeudet, ruokavaliot, koronatoimet, kolonialismi ja seksuaalirikokset. Poliittisten kysymysten vaikeutta pyrittiin myös selittämään. Yksi vastaaja totesi, että sota ja koronapandemia "ovat melko tunneherkkiä aiheita oli sitten mitä mieltä tahansa". Toinen arvioi, että vallitsevaa kantaa esimerkiksi "Euroopan unioniin, globalisaatioon ja ilmastonmuutoksen torjuntaan liittyviin keinoihin" liittyen "ei voi kyseenalaistaa", koska niitä tarkastellaan "vain yhdestä, hallitsevasta näkökulmasta".

Laajimmat vastaukset käsittelivät yliopisto-opetusta, tiedettä ja opettajan toimintaa. Epäkohdiksi nostettiin keskustelun organisoiminen, opetusmenetelmät, vaatimustaso ja opetuksen yleinen laatu. Tämän kritiikin kirjoittaminen vastaukseksi kysymykseen "Mistä olisi vaikea keskustella", kertonee, että osa opiskelijoista ei koe saavansa tilaisuuksia antaa palautetta tai puhua opetuksen laadusta. Käsittelemme tätä aihepiiriä laajemmin toisaalla. Vakaumuspohjaisia aiheita olivat esimerkiksi feminismi, kasvissyönti, uskonnolliset erimielisyydet ja abortti.

Pohdinta

Tutkimuksemme tavoitteena oli tarkentaa käsitystä siitä, millaiset aiheet ovat yliopisto-opiskelijoiden näkökulmasta vaikeita. Havaitsimme, että yhteiskunnallisesti kiistaa aiheuttavat kysymykset ovat vaikeita myös yliopisto-opetuksen kontekstissa. Tältä osin tuloksemme ovat samansuuntaisia kansainvälisten tutkimusten kanssa (esim. Halberstadt ym. 2022; Lukianoff & Haidt 2018; Revers & Traunmüller 2019). Toiseksi havaitsimme, että vaikeiksi miellettyjen aiheiden kirjo on laaja, eivätkä kaikki palaudu yhteiskunnallisesti polarisoiviin kysymyksiin. Jälkimmäisiä edustavat esimerkiksi henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai terveydentilaan liittyvät kysymykset.

Vaikka aineistostamme ei voi vetää pitkittäissuuntaisia johtopäätöksiä, näyttää vaikeissa aiheissa olevan kyse ajassa elävästä ilmiöstä. Suomalaisia eniten jakavat teemat, kuten suhde monikulttuurisuuteen, maahanmuuttoon, ilmastonmuutokseen ja seksuaalivähemmistöjen asemaan (Saarinen 2022, 104), nousivat esiin myös yliopisto-opiskelijoiden vastauksissa. Kaikkein vaikeimmiksi aiheiksi aineistossamme nousivat keskustelu etnisistä taustoista ja sukupuolesta. Molemmat liittyvät yhteiskunnalliseen muutokseen (maahanmuutto, sukupuoliroolit, käsitykset sukupuolten moninaisuudesta), mutta myös muuttuviin käsityksiin soveliaista puhetavoista ja näihin muutoksiin liittyvistä vastareaktioista. Taustalla voi olla äänen politiikkaan (Lusk & Weinberg 1994) vaikuttava kulttuurinen murros, jossa vanhojen valta-asetelmien murtuminen näyttää muuttaneen sitä, kenen on helppoa tai vaikeaa osallistua keskusteluun. Esimerkkinä tästä on se, ettei aineistossamme näkynyt systemaattisia sukupuolieroja, vaan suuremmat erot kytkeytyivät poliittisiin näkemyksiin. Kolmesta vaikeimmaksi nousseesta aiheesta – etnisistä taustoista, sukupuolesta ja politiikasta – keskustelu oli vaikeinta oikeistolaisiksi itsensä mieltäneillä. Tältä osin tuloksemme seuraavat kansainvälistä trendiä.

Tulosten perusteella vaikeuden kokemus on jossain määrin subjektiivista. Monille opiskelijoille mikään mainitsemistamme keskusteluaiheista ei ollut erityisen vaikea, kun taas osa koki lähes kaikki aiheet vaikeiksi. Yhteys poliittisen aktiivisuuden ja helpommalta tuntuvan keskustelun välillä voi selittyä aiempi aiemmalla harjaantumisella keskusteluun yhteiskunnallisista aiheista. Poliittisen kannan merkityksen voi tulkita kertovan identiteettien vaikutuksesta vaikeuden kokemukseen tai mahdollisesta ristiriidasta tieteenalojen diskurssien ja poliittiseen kantaan kytkeytyvien puhetapojen välillä.

Jokin osa tuloksista selittynee myös vastaajien persoonakohtaisilla eroilla. Esimerkiksi Hayesin ja kumppaneiden (2017) mukaan itsesensuuritaipumuksen voimakkuudessa on yksilöllisiä eroja, ja sama ilmiö todennäköisesti pätee myös tämän tutkimuksen aineistossa, vaikka sitä ei voikaan aineistomme pohjalta todentaa.

Avovastaukset ovat tulkittavissa siten, että kokemus vaikeudesta liittyy käsityksiin soveliaista keskustelun aiheista yleisellä tasolla, mutta myös muiden kuvitellussa tilanteessa läsnä olevien ennakoiduista reaktioista. Tiettyä aihetta tai näkemystä voidaan vältellä tilanteessa, jossa keskustelija arvioi muiden osallistujien olevan kanssaan eri mieltä. Näin aiheesta muodostuu vaikea, jos siihen liittyy kokemus vähemmistömielipiteen edustamisesta.

Artikkelin alussa kuvaamamme esimerkit yliopistomaailmasta johtavat pohtimaan, missä määrin koulutusinstituutioiden tai yksittäisen opettajan tulisi muovata toimintaansa emotionaalisten reaktioiden vuoksi. Jos kysymystä tarkastelee demokraattisten ihanteiden tai yliopisto-opetuksen näkökulmista, on vahvat perusteet kannustaa ajattelemaan laajasti ja itsestäänselvyyksiä kyseenalaistaen. Vaikka tieteenaloilla on erilaisia traditioita, on yliopisto-opetuksen tavoitteena tutustuttaa opiskelijat tieteenalojen tietoon ja tiedonmuodostamisen tapoihin sekä kehittää kriittisen ajattelun taitoja.

Daniel DellaPosta (2020) on kuvannut kehityskulkua, jossa mielipiteet klusteroituvat, eli että mielipide yhdestä asiasta ennustaa yhä vahvemmin mielipidettä myös muista kysymyksistä ja että osana tätä kehitystä ei-poliittiset asiat politisoituvat. Tällaisen kehityksen on arvioitu vahvistavan affektiivista polarisaatiota ja lisäävän kielteisiä käsityksiä ”vastapuolesta”. Nähdäksemme vahvat affektiiviset reaktiot ja jakolinjat estävät tai ainakin vaikeuttavat dialogia ja yhdessä kuvittelua. Sen sijaan, että erimielisyys toimisi tulevaisuutta rakentavan toisinkuvittelun sytykkeenä (Eskelinen 2019), se voi päätyä vahvistamaan jakolinjoja. Näin näyttää käyneen artikkelin alussa kuvaamissamme yhdysvaltalaisissa ja brittiläisissä esimerkeissä. Tästä – ja vaikeiden aiheiden käsittelyyn liittyvistä ilmeisistä pedagogisista ja subjektiivisista riskeistä huolimatta – on argumentoitavissa, että koulutuksen tulisi tarjota sellaista tietoa ja tai-

toja, joita opiskelijat eivät opi muualla (Muller & Young 2019). Jos yhteiskunnallinen kehitys kannustaa affektiivisiin reaktioihin, olisi koulutuksen tehtävä tällöin tukea rakentavaa keskustelua ja erimielisyyden kunnioittamista.

Edellä kuvatut ideaalit voivat johtaa samanlaisiin tasapainoiluihin kuin demokratiassa. Pirullista tästä tekee, että se, mikä voi olla monille tai useimmille terveellisellä tavalla vaikeaa ja ajattelua kehittävää, voi olla toisille tukalalla tavalla vaikeaa. Valitsemamme yhteiskunnallisen näkökulman rinnalla onkin tärkeää tarkastella myös yksilöllisiä kokemuksia. Eikä tunteiden rooli ole yhteiskunnallisessa keskustelussa yksinomaan kielteinen, vaan poliittiset emootiot voivat motivoida osallistumaan (esim. Helkala & Tomperi 2021).

Vaikeuden subjektiivisen luonteen vuoksi emme näe perustelluksi tuottaa listaa ”vaikeista” tai vältettävistä aiheista. Samanlaiseen ratkaisuun päätyvät Winchatz ja kumppanit (2022), jotka tutkivat vaikean aineiston (difficult data) käyttöä korkeakouluopetuksessa Suomessa ja Yhdysvalloissa. Heidän mukaansa ei ole mielekästä luoda sääntöjä yksittäistapauksiin, kuten n-sanan käyttöön, ja riskeistä huolimatta vaikean aineiston analysoimisen hyödyt ovat suurempia kuin sen välttelyn. Opetustilanteessa aineisto voidaan kontekstualisoida ja sitä voidaan analysoida suhteessa ideologioihin, identiteetteihin ja kulttuuriin. Nähdäksemme esimerkiksi historiallisia epäoikeudenmukaisuuksia, toiseuttavaa puhetta tai propagandaa on tärkeää analysoida autenttisten esimerkkien avulla (ks. esim. Rantala ym. 2020, 95–97). Tällöin on toki huolehdittava, ettei kukaan joudu tahtomattaan jonkin ryhmän edustajaksi tai äänitorveksi. Samalla on mahdollista pohtia ennakkoon toimintamalleja, jos omassa elämässä kohtaisi epämiellyttävää tai asiatonta puhetta (Rantala ym. 2022, 96–97; Winchatz ym. 2022).

Tutkimuksemme pienehkö aineisto avaa yhden ikkunan yliopisto-opiskelijoiden käsityksiin vaikeista keskustelunaiheista ja niiden yhteiskunnallisiin kytkentöihin. On arvioitavissa, että kyselyyn vastasi erityisesti sellaisia opiskelijoita, jotka ovat syystä tai toisesta kiinnostuneita keskusteluilmapiirin ja vaikeiden aiheiden teemoista, jolloin heillä voi olettaa olevan niistä keskimääräistä voimakkaampia mielipiteitä. Otosta ei voida pitää satunnaistettuna, mikä heikentää tulosten yleistettävyyttä. Vastaajajoukko ei kuitenkaan ollut poliittiselta orientaatioltaan ainakaan merkittävästi vinoutunut, ja se edusti laajasti eri tiedekuntia ja opintojen vaiheita. Lisäksi yleistettävyyteen voi vaikuttaa se, että aineistonkeruuajankohtaa edelsi koronapandemiasta johtunut kahden vuoden poikkeusaika, jonka aikana suuri osa opetuksesta oli toteutettu etämuodossa eikä opiskelijoiden välisiä kohtaamisia ollut todennäköisesti syntynyt yhtä paljon kuin normaalioloissa.

Tulevassa tutkimuksessa olisi perusteltua pyrkiä laajentamaan näkökulmaa esimerkiksi suuremman vastaajajoukon, useiden yliopistojen, haastattelujen ja ajallisen ulottuvuuden avulla. Tutkimuksessa voisi ottaa laajemmin huomioon yliopisto-opetukseen liittyvän vuorovaikutuksen sosiaalipsykologiset ilmiöt. Olennainen kysymys on tieteellisen tiedon, keskustelukulttuurin ja dialogisuuden suhde. Voiko hedelmällistä keskustelua syntyä tilanteessa, jossa tieteellinen tieto ja identiteettiin kytkeytyvä henkilökohtainen mielipide ovat ristiriidassa?

Saapunut 13.2.2023
Hyväksytty 9.10.2023

KIRJALLISUUS

Adams, Richard (2021) Sussex professor resigns after transgender rights row. The Guardian 28.10.2021. https://www.theguardian.com/world/2021/oct/28/sussex-professor-kathleen-stock-resigns-after-transgender-rights-row (luettu 12.12.2022)

Alhanen, Kai (2016) Dialogi demokratiassa. Helsinki: Gaudeamus.

Arendt. Hannah (2013) Totalitarismin synty. Tampere: Vastapaino.

Bellet, Benjamin & Jones, Payton & Meyersburg, Cynthia & Brenneman, Miranda & Morehead, Kaitlin & McNally, Richard (2020) Trigger warnings and resilience in college students: A preregistered replication and extension. Journal of experimental psychology: Applied 26 (4), 717–723.

Bermudez, Jose Luis (2017) Defining 'harm' in the Tuvel affair. Inside Higher Ed 5.5.2017. https://www.insidehighered.com/views/2017/05/05/real-damage-done-flare-over-philosophers-journal-article-essay (luettu 21.1.2023).

Biesta, Gert (2006) Beyond learning. Democratic education for a human future. Boulder: Paradigm.

Boyatzis, Richard E. (1998) Transforming qualitative information. Thematic analysis and code development. Thousand Oaks: Sage.

Boysen, Guy (2017) Evidence-based answers to questions about trigger warnings for clinically-based distress: A review for teachers. Scholarship of Teaching and Learning in Psychology 3 (2), 163–177.

Chicagon yliopisto (2022) Free Speech. https://freeexpression.uchicago.edu/ (luettu 25.1.2023)

Davidson, Shannon (2017) Trauma-Informed Practices for Postsecondary Education: A Guide. Education NorthWest.

DellaPosta, Daniel (2020) Pluralistic Collapse: The "Oil Spill" Model of Mass Opinion Polarization. American Sociological Review 85 (3), 507–536.

Eskelinen, Teppo (2019) Demokratia ja sen vastavoimat. Tampere: Vastapaino.

Euroopan neuvosto (2017) Kiistanalaisia aiheita opettamassa. Kiistanalaisten aiheitten opettaminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen keinoin. Opettajan koulutuspaketti. Suomenkielinen julkaisu. Helsinki: Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/187091_kiistanalaisia_aiheita_opettamassa_1.pdf (luettu 25.1.2023)

Fazackerley, Anna (2020) Sacked or silenced: academics say they are blocked from exploring trans issues. The Guardian 14.1.2020. https://www.theguardian.com/education/2020/jan/14/sacked-silenced-academics-say-they-are-blocked-from-exploring-trans-issues (luettu 12.12.2022)

Flaherty, Colleen (2017) Is retraction new rebuttal? Inside Higher Ed 19.9.2017. https://www.insidehighered.com/news/2017/09/19/controversy-over-paper-favor-colonialism-sparks-calls-retraction (luettu 23.1.2023)

Flensner, Karin & Von der Lippe, Marie (2019) Being Safe from what and Safe for Whom? A Critical Discussion of the Conceptual Metaphor of "Safe Space". Intercultural Education 30 (3), 275–288.

Graeber, David & Wengrow, David (2022) Alussa oli. Ihmiskunnan uusi historia. Helsinki: Teos.

Habermas, Jürgen (1998) The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory. Engl. Ciaran Cronin. Cambridge, MA: The MIT Press.

Halbertstadt, Jamin & Basu, Arindam & Hughes, Barry & Hughes, Ruth & Johnston, Michael & Kierstead, James & Rozado, David (2022) Perceived Freedom of Expression at New Zealand Universities. Social Sciences 11 (11), 502.

Hayes, Andrew & Glynn, Carroll & Shanahan, James (2005) Willingness to self-censor: A construct and measurement tool for public opinion research. International Journal of Public Opinion Research 17 (3), 298–323.

Helkala, Sonja & Tomperi, Tuukka (2021) Demokratiakasvatus rakentavan keskustelun tuolla puolen? Kasvatus & Aika 15 (3–4), 172–191.

Isotalo, Veikko & Söderlund, Peter & Bengtsson, Åsa (2020) Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiirtymät 2003–2019. Teoksessa Sami Borg & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.) Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Opetusministeriö, 288–307.

Knight Foundation-Ipsos (2022) College student views on free expression and campus speech 2022. A look at key trends in student speech views since 2016. https://knightfoundation.org/wp-content/uploads/2022/01/KFX_College_2022.pdf (luettu 25.1.2023)

Kyrölä, Kata (2019) Negotiating vulnerability in the trigger warning debates. In Anne Graefer (eds.) Media and the Politics of Offence. Cham: Palgrave Macmillan, 207–232.

Leiviskä, Annina (2021) Demokratia, kasvatus ja inkluusion haaste – Demokratiakasvatuksen teorian uudelleenarviointia rakenteellisen epäoikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Kasvatus & Aika 15 (3–4), 10–27.

Lukianoff, Greg & Haidt, Jonathan (2018) The coddling of the American mind: How good intentions and bad ideas are setting up a generation for failure. New York: Penguin.

Lusk, Amy B., & Weinberg, Adam S. (1994) Discusing controversial topics in the classroom: Creating a context for learning. Teaching sosiology 22 (4), 301–308.

Marcuse, Herbert (2011) Sortava suvaitsevaisuus. Paatos 2011 (3).

Marjokorpi, Jenni & Puustinen, Mikko (julkaisuprosessissa) Keskusteluilmapiiri, itsesensuuripaine ja erimielisyyden seuraukset yliopisto-opiskelijoiden kokemana.

Mouffe, Chantal (2005) On the Political. Abingdon & New York: Routledge.

Muller, Johan, & Young, Michael (2019) Knowledge, power and powerful knowledge re-visited. The Curriculum Journal 30 (2), 196–214.

Parikka, Valtteri (2022) Liian turvallinen tila? Helsingin Sanomat 29.10.22. https://www.hs.fi/kau-

punki/helsinki/art-2000009132798.html (luettu 12.12.2022)
Pew Research Center (2022) As Partisan Hostility Grows, Signs of Frustration With the Two Party System. https://www.pewresearch.org/politics/2022/08/09/as-partisan-hostility-grows-signs-of-frustration-with-the-two-party-system/ (luettu 16.12.2022)
Puhakka, Anna & Taavetti, Riikka (2022) Valkoisuudesta ja risteyksistä: yhteisajattelua Leena-Maija Rossin kanssa. SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti 16 (1), 21–27.
Puustinen, Mikko & Rantala, Jukka (2023) Politikointia koulussa – vai koululla? Opetuksen poliittisuus median uutisoinnista kummunneessa verkkokeskustelussa. Politiikka 65 (1), 5–26.
Rantala, Jukka & Puustinen, Mikko & Khawaja, Amna & van den Berg, Marko & Ouakrim-Soivio, Najat (2020) Näinkö historiaa opitaan? Helsinki: Gaudeamus.
Rawls, John (2005) [1993] Political Liberalism. Expanded Edition. New York: Columbia University Press.
Revers, Matthias & Traunmüller, Richard (2020) Is Free Speech in Danger on University Campus? Some Preliminary Evidence from a Most Likely Case. Köln Z Soziol, 72, 471–497.
Ruitenberg, Claudia (2009) Educating Political Adversaries: Chantal Mouffe and Radical Democratic Citizenship Education. Studies in Philosophy and Education 28 (3), 269–281.
Rämö, Aurora (2020) Tämä ei nyt ole ookoo. Suomen Kuvalehti 11.12.2020. https://suomenkuvalehti.fi/kulttuuri/shakespeare-on-rakenteellista-vakivaltaa-opiskelijaa-kohtaan-taidekoulut-luovivat-opiskelijoiden-vaatimusten-keskella/ (luettu 14.2.22.)
Saarinen, Arttu (2022) Vastakkainasettelujen aika. Poliittinen polarisaatio ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus.
Salmenniemi, Suvi & Ylöstalo, Hanna & Porkola, Pilvi (2022) Näkökulmalaatikko. Poliittinen mielikuvitus ja polarisaatio. Teoksessa Arttu Saarinen: Vastakkainasettelujen aika. Poliittinen polarisaatio ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 175–179.
Wight, Colin (2021) Critical dogmatism: Academic freedom confronts moral and epistemological certainlty. Political Studies Review, 19(3), 435–449.
Winchatz, Michaela & Sprain, Leah & Poutiainen, Saila & Ho, Evelyn (2022) "We don't say that word out loud": a grounded practical theory for analyzing difficult data in language and social interaction classrooms. Communication Education.
Zhou, Steven & Barbaro, Nicole (2023) Understanding campus expression across higher ed. Heterodox Academy. https://heterodoxacademy.org/2022-campus-expression-survey-report/ (luettu 28.4.2023)
Zhou, Shelley & Zhou, Steven C. (2022) Understanding the Campus Expression Climate: Three-Year Report. Heterodox Academy. https://heterodoxacademy.org/campus-expression-survey/understanding-campus-expression-climate-general-audiences/ (luettu 25.1.2023)
Yhdenvertaisuuslaki. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325 (luettu 12.12.2022)

ENGLISH SUMMARY

Mikko Puustinen & Jenni Marjokorpi: What topics are difficult to discuss at university? (Mitkä ovat vaikeita aiheita yliopistolla?)

In recent years there has been much debate at universities around the world about whether and how to address controversial and strongly affective topics in instruction. This study aims to find out what topics are perceived as difficult to discuss by Finnish university students. The data consist of responses (n=210) to a survey in which students were asked how comfortable or reluctant they were to express their opinions about gender, politics, ethnicities, religion, and sexual orientations. The data were analysed using a mixed methods approach.

Over 80 per cent of the respondents considered at least one of the specified topics as difficult, and one-fifth of the students said they would be reluctant to discuss any of them. The most difficult topic of all was ethnic background, but more than half of the respondents also said they felt uncomfortable discussing gender and politics. Political views and their importance to the students' identities were related to the willingness to discuss the preassigned topics.

The results indicate that reluctance to discuss difficult topics is to some extent subjective. Many of the topics that the students perceived as difficult were polarizing issues in society more generally, but some of them had a more personal and individual nature. To some extent reluctance to discuss topics appeared to be context-dependent: it seems that opinions are more readily expressed among like-minded peers rather than among those they don't agree with. It is conceivable that if developments in society incite affective responses to controversial topics, education could seek to redress the balance by emphasizing analytical reflection.

Keywords: democracy education, difficult topics, polarization, university

KIRJOITTAJAT

Puustinen, Mikko, FT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto (mikko.puustinen[at]helsinki.fi)
Marjokorpi, Jenni, FT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto (jenni.marjokorpi[at]helsinki.fi)